

УКРАЇНСЬКІ ПРОФЕСІЙНІ ТЕАТРИ ГАЛИЧИНИ В УМОВАХ «НОВОГО НІМЕЦЬКОГО ПОРЯДКУ» (1941-1944 РР.)

*Прокоп'як Віра Богданівна,
аспірантка Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ
vira_moskalyk@ukr.net*

*Науковий керівник –
доктор іст. наук, професор А.В. Грицан*

З початком військової окупації Галичини у червні 1941 року умо-ви так званого німецького «нового порядку», готового придушити все живе на окупованій території, здавалося б унеможливлювали будь-яку форму національного культурного, особливо театрального життя. На протипагу грізним викликам часу передовими представниками української інтелігенції робилися спроби налагодження діяльності українських професійних театрів, пошуку нових шляхів розвитку, оскільки галичани вважали сценічне мистецтво могутнім засобом підтримки національно-культурного життя краю в умовах війни.

Оскільки театр на окупованих німцями українських землях за своєю суттю був провідником ідей самостійності України, у театрознавчих розвідках радянського періоду винятково з політичних мотивів тематика його функціонування на західноукраїнських землях була недозволена більшовицькою владою. Нині доступ до багатьох засекречених джерел та літератури дає змогу по-новому подивитись на вже відомі епізоди війни.

Однак приходиться констатувати, що упродовж більше двадцяти років державної незалежності України з'явилися лише окремі публікації, присвячені діяльності українських професійних театрів Галичини в умовах так званого «нового порядку», привнесеного гітлерівськими окупантами під час Другої світової війни. Частково зазначена проблема висвітлювалась у дисертаційних дослідженнях історика Н. Антонюк «Українське культурне життя в Генеральній Губернії (1939–1944 рр.)» [2] та мистецтвознавця В. Гайдабури «Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації (1941–1944 рр.)» [1], окремі аспекти обраної теми розкриваються у наукових розробках Л. Ванюги, А. Грицана, О. Луцького, В. Офіцінського. Окрім поданих вище праць, джерельною базою нашої розвідки слугували здебільшого легальні українські періодичні видання, які виходили на терені Генеральної Губернії,

і є практично єдиним джерелом дослідження театральних процесів на території Галичини періоду німецької окупації.

Метою статті є розкриття сутності «нового німецького порядку» щодо професійних театрів Галичини у 1941-1944 рр. Відповідно до поставленої мети плануємо вирішити такі завдання: проаналізувати фактори впливу німецької влади на процес діяльності українських театрів Галичини, простежити шляхи, які долав театр в умовах «нового німецького порядку».

Впроваджуючи так званий «новий порядок», німецька адміністрація усіляко намагались взяти під жорсткий контроль роботу професійних театрів Галичини, оскільки розглядала театр виятково як джерело розваг для німецьких вояків. Для втілення цих задумів було підготовлено і реалізовано низку заходів.

По-перше, відділ пропаганди губернатора дистрикту, що наглядав за діяльністю галицьких театрів, поділив їх на дві категорії. До першої належав Львівський оперний театр, який призначався для обслуговування німецького війська, фінансувався окупаційною владою, тобто цілковито підпорядковувався німецькій адміністрації. До другої категорії належали театри в Станіславі, Коломиї, Дрогобичі, Тернополі. Вони підпорядковувались окружним староствам або міським управам, а згодом стали структурами Українського Центрального Комітету (УЦК).

По-друге, Генерал-Губернаторство дистрикту видало урядове оголошення, де зазначалося, що всі «працюючі в Генеральнім Губернаторстві /.../ актори, співаки, танцюристи, режисери, артисти /.../ мусять мати в цілі вільного виконання мистецького звання спеціальний дозвіл Відділу Пропаганди» [3]. Осіб, які щонайменшим чином нехтували вимоги німецької адміністрації, позбавляли дозволу на мистецьку діяльність.

По-третє, уряд Генеральної Губернії на початку вересня 1943 року надав виключне право посередництва між театрами і митцями (акторами, артистами хору та балету) товариству «Künstlervermittlung» у Кракові. Відповідно до зазначеного документа театральним установам заборонялося заключати угоди без погодження з цим товариством [5].

Нарешті, окупаційна влада призначала в кожному театрі свого наглядача, втручалася у підбір трупі, використовуючи цензуру, впливала на формування репертуару. Жодна прем'єра не відбувалася без участі представників німецької адміністрації. Крім того, роботу театрів ускладнював запроваджений німецькою владою комендантський час, за яким місцевим жителям (за винятком осіб німецького походження) заборонялось перебувати в місті після 21.00 години. З цієї причини значна частина галичан не мала можливості переглянути українські театральні вистави, або залишати театр не дочекавшись закриття завіси [6].

Всупереч заборонам окупаційної влади українські театри Галичини з настанням «нового німецького порядку» не відступилися від свого істинного покликання – піднесення національної самосвідомості народу, збереження мови і культури української нації. Виходячи із першочергових вимог часу, що диктувалися умовами окупації, після нетривалої реорганізації, українські театри Галичини відновили свою діяльність.

Зокрема, у 1941-1944 рр. чималого розмаху набуло театральне життя у Львові. Так, 1 липня 1941 року актори Українського драматичного театру та українські співаки заснували в приміщенні театру опери і балету Український театр міста Львова (директор А.Петренко, його заступники В.Блавацький і П.Сорока). У серпні того ж року цей театр реорганізовано під офіційною назвою «Львівський Оперний Театр» (ЛОТ), який складався з чотирьох відділів: драми, опери, оперети і балету. Крім того, у Львові були створені й інші театри: Клюбний театр при Літературно-мистецькому клубі та Український театр малих форм – театр-ревю під назвою «Веселий Львів», широка репертуарна програма якого складалася із коротких скетчів, пісень легкого жанру, які мали власний стиль із елементами справжнього українського гумору.

На творчому процесі провінційних театральних колективів, які існували виключно за підтримки Українського Центрального Комітету та його місцевих осередків, згубно позначилась відсутність фінансування (брак акторів, важке матеріальне становище, нестача харчів та пального для виїзду на гастролі, нестача театрального реквізиту). На тлі таких несприятливих політичних, соціальних і фінансових умов впродовж другої половини 1941 року реорганізуються та приступають до роботи Коломийський окружний український театр імені Івана Котляревського, Український драматичний театр імені Івана Франка в Тернополі, Станіславський окружний український театр імені Івана Франка. Брак матеріальних засобів спричинив об'єднання діючих із 1941 року театрів у Дрогобичі, Стрию, Самборі в постійно існуючий Український Підкарпатський театр імені Івана Франка.

З настанням 1943 р. у Галичині посилюється протистояння між німецькою владою і українським націоналістичним рухом (ОУН). З метою залякування населення, окупанти афішували прізвища розстріляних і застерігали проти спроб чинити німецькій владі опір. Найбільший злочин нацисти вчинили на території Станіславщини під час показу вистави Ярослава Барнича «Шаріка» в Окружному українському театрі імені Івана Франка 14 листопада 1943 р. Під час третьої дії вистави гестапо заарештувало 140 глядачів, з яких – 27 заручників після катування і короткого показового суду в залі театру 17 листопада звинуватили у «співпраці» й «зв'язках» з ОУН

та інших «державних злочинах» і розстріляли під стіною єврейської синагоги [4]. Після побачених й пережитих кривавих подій українці довго не наважувалися відвідувати вистави Станіславського театру.

Таким чином, зі вступом на територію Галичини німецьких окупаційних військ влітку 1941 року, для українського галицького театру розпочався новий період випробувань, заборон та обмежень. Німецька адміністрація всіляко намагалася підпорядкувати українські театри на службу рейху, використовуючи талант митців для розважальних «видовищ», спрямованих на задоволення потреб німецьких офіцерів. Діяльність театральних колективів проходила під постійним контролем існуючої влади, що негативно позначалося на підборі репертуару та професійних кадрів.

На протигагу «новому порядку» окупаційної влади театральні діячі Галичини всіма силами намагались підняти український театр на високий щабель професійного розвитку, спрямовуючи свою духовну енергію на контакт з власним народом, допомагаючи йому зберегти свої національні мистецькі традиції, несли зі сцени ідеї патріотизму і віри у перемогу над ворогом.

Список використаних джерел:

1. Антонюк Н. В. Українське життя в “Генеральній Губернії” (1939-1944): За матеріалами періодичної преси / Н. В. Антонюк. – Львів, 1997. – 232 с.
2. Гайдабура В. М. Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації: автореф. роц. На здобуття наук ступеня доктора мистецтвознавства: спец. 17.00.01 “Теорія та історія культури” / В.М.Гайдабура. – К., 1999. – 35 с.
3. Оголошення у справі культурних працівників Генеральній Губернії // Львівські вісті. – 1943. – 15 серпня.
4. Полек В. Майданами та вулицями Івано-Франківська. Історико-культурний путівник / Володимир Полек. – Львів: Світло і тінь, 1994. – 89 с.
5. Реорганізація посередництва артистів в Генерал-Губернаторстві // Львівські вісті. – 1943. – 14 листопада.
6. Тільки до 21 години! // Львівські вісті. – 1943. – 11 грудня.